

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СОЦІАЛЬНОМУ ТА ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

PRIVATE STATE PENSION FUNDS AS A SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT UKRAINE

УДК 338.58

Свідерська І.М.к.е.н., доцент кафедри корпоративних
фінансів і контролінгуКиївський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана**Стойчик В.І.**

студент

Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

У статті розглянуто роль і значення недержавних пенсійних фондів в соціальному та економічному розвитку країни. Проаналізовано структуру учасників недержавного пенсійного забезпечення протягом останніх трьох років. Виявлено причини недостатнього розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Зазначено передумови для активізації діяльності недержавних пенсійних фондів.

Ключові слова: недержавний пенсійний фонд (НПФ), інвестиційний портфель, інвестиційні рішення, пенсійні активи, фінансові інструменти.

В статье рассмотрено роль и значение негосударственных пенсионных фондов в социальном и экономическом развитии страны. Сделан анализ структуры участников негосударственной пенсионной обеспечения в течении последних трех лет.

Определены причины недостаточного развития негосударственного пенсионного обеспечения в Украине. Перечислены предпосылки для активизации деятельности негосударственных пенсионных фондов.

Ключевые слова: негосударственный пенсионный фонд (НПФ), инвестиционный портфель, инвестиционные решения, пенсионные активы, финансовые инструменты.

The article discusses the role and importance of private pension funds in social and economic development. An analysis of the structure of participants of private pension provision over the last three years. The reasons of insufficient development of private pensions in Ukraine. Specified conditions for the revitalization of the private pension funds.

Key words: private state pension funds, investment portfolio, investment decisions, pension assets, financial instruments.

Постановка проблеми. Роль та значення недержавних пенсійних фондів у ефективному функціонуванні ринкової економіки значна, оскільки завдяки їх діяльності активізується трансформація індивідуальних заощаджень населення в інвестиції, а також економіка наповнюється довгостроковими фінансовими ресурсами. Підґрунтям для розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення є недосконалість системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та пенсійного забезпечення. Зокрема основними факторами виступили: низький рівень пенсійного забезпечення; високий рівень ставки пенсійних внесків та соціальна несправедливість.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значна кількість наукових публікацій вітчизняних вчених присвячена дослідженню питань діяльності недержавних пенсійних фондів, а саме Лібанова Е., Леонов Д., Колодій А., Ткаченко Н., Шабанова О. Теоретико-методичні засади управління інвестиційним портфелем здійснені рядом зарубіжних дослідників: Александер Г., Бейлі Дж., Боді З., Марковіц Г., Фабоцці Ф., У. Шарп.

Постановка завдання. Значний науковий доробок у сфері недержавного пенсійного забезпечення та здійснення інвестиційної діяльності потребує систематизації існуючих проблем та актуалізації напрямків їх подолання. Це зумовлює актуальність та своєчасність обраного напрямку дослідження та спонукає до подальшого наукового пошуку.

Виклад основного матеріалу. Розвиток в Україні недержавного пенсійного забезпечення був обумовлений наступними чинниками:

– демографічними. Посилення демографічного старіння населення призводить до незбалансованості демографічного навантаження на працездатне населення. Згідно зі статистичними даними станом на 01.01.2017р на двох пенсіонерів (13,8 млн осіб) припадає усього троє працюючих (21 млн осіб) [6]. За прогнозом до 2050 р. кількість пенсіонерів в Україні збільшиться у два рази [3, с.46];

– соціальними. Перехід до ринкової економіки зумовив відмову від основних принципів солідарної системи пенсійного забезпечення, а саме: «працюючі повинні забезпечувати грошима непрацюючих»; зниження економічної активності працездатного населення; масштабна трудова міграція працездатного населення; поширення тіньової зайнятості і тіньових доходів; наявність у значної частини працюючих пільг із сплати внесків у Пенсійний фонд; низький рівень заробітної плати, високий рівень заборгованості зі сплати внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Дані фактори призвели до необхідності концептуального реформування пенсійної системи і формування системи недержавного пенсійного забезпечення, що становить третій рівень пенсійної системи.

Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 року [1] визначено, що недержавне пенсійне забезпечення може здійснюватися:

– недержавними пенсійними фондами шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та учасниками таких фондів;

– страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду;

– банківськими установами шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, що встановлюється згідно із законом.

Основними принципами діяльності недержавних пенсійних фондів є економіко-соціальна зацікавленість працівників (учасників) і роботодавців та добровільність участі особи у будь-якому недержавному пенсійному фонді. За видами пенсійні фонди можуть утворюватися як: відкриті пенсійні фонди, учасниками якого можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця та характеру їх роботи; корпоративні пенсійні фонди, засновником якого є юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб-роботодавців і до якого можуть приєднуватися роботодавці-платники.

З точки зору підприємства-засновника пенсійного фонду найбільш сприятливим для його діяльності є утворення пенсійних фондів корпоративного виду, адже участь у такому фонді закріплює працівника на підприємстві. При розриві трудових відносин з підприємством, що утворило корпоративний пенсійний фонд, працівник виходить і з самого пенсійного фонду. При участі ж фізичної особи в пенсійному фонді професійного типу зміна місця роботи не впливає на право бути учасником НПФ. Але працівник має займатися тільки тим видом діяльності, що встановлений статутом фонду [3]. Учасниками професійного пенсійного фонду можуть бути виключно фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності, визначеної у статуті фонду.

Перевага відкритих фондів може вбачатися у тому, що правила встановлення внесків до них менш регламентовані законом, ніж розмір внесків роботодавців у корпоративний фонд. Це дає більшу гнучкість роботодавцям, але може обернутися встановленням дискримінаційної політики додаткового пенсійного забезпечення для багатьох працівників.

Учасниками пенсійного фонду можуть бути виключно:

– фізичні особи, які перебувають (перебували) у трудових відносинах з роботодавцями-засновниками та роботодавцями – платниками цього фонду;

– професійні пенсійні фонди, засновником якого можуть бути об'єднання юридичних осіб-роботодавців;

– об'єднання фізичних осіб, включаючи професійні спілки або фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності.

До переваг недержавних пенсійних схем насамперед слід віднести наступні [4]:

– високу стійкість до демографічних змін, оскільки розмір недержавної пенсії, періодичність її виплати не залежить від демографічної ситуації в країні, а також від співвідношення працюючих та пенсіонерів;

– безпосередню залежність рівня пенсійних виплат від ефективності інвестування, а не від стану державних фінансів.

– вкладник може контролювати стан свого індивідуального пенсійного рахунку впродовж терміну дії пенсійного договору.

– діяльність недержавних пенсійних фондів є прозорою і чітко регламентується державою.

Станом на 30.09.2016 в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 65 недержавних пенсійних фондів (НПФ) та 22 адміністратори НПФ (станом на 30.09.2015 у Державному реєстрі налічувалось 72 НПФ та 23 адміністратори). Станом на 30.09.2016 адміністраторами недержавних пенсійних фондів укладено 61,5 тис. шт. пенсійних контрактів, що більше на 5,9% (3,4 тис. шт.) порівняно зі станом на 30.09.2015.

Структура пенсійних контрактів станом на 30.09.2016 [6]:

– з вкладниками – фізичними особами – 54,1 тис. шт.;

– з вкладниками фізичними особами-підприємцями – 0,1 тис. шт.;

– з вкладниками – юридичними особами – 7,3 тис. шт.

Пенсійні контракти станом на 30.09.2016 укладено з 55,5 тисячею вкладників, з яких:

Таблиця 1

Характеристика типів НПФ

Тип фонду	Засновники фонду	Учасники фонду
Відкритий пенсійний фонд	Будь-які фізичні та юридичні особи (крім бюджетних установ та організацій)	Громадяни України, іноземці та особи без громадянства незалежно від місця та характеру їх роботи
Корпоративний пенсійний фонд	Юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб-роботодавців	Виключно громадяни, які перебувають у трудових відносинах з засновниками фонду
Професійний пенсійний фонд	Об'єднання громадян або юридичних осіб, які утворюються за професійною ознакою	Виключно фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності, визначеної статутом фонду

Джерело: складено автором на основі Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [1]

– юридичні особи – 2.3 тисячі, або 4,1% від загальної кількості вкладників;

– фізичні особи – 53,2 тисячі, або 95,9%.

Кількість вкладників станом на 30.09.2016 збільшилася порівняно з аналогічним періодом 2015 року на 6,7% (3,5 тис. вкладників). Станом на 30.09.2015 порівняно з аналогічним періодом 2014 року кількість вкладників збільшилася на 8,8% (4,2 тис. вкладників).

Переважає більшість учасників НПФ становила особи віком від 25 до 50 років, а саме 62,7%. та особи вікової групи від 50 до 60 років, що становить 26,5%. Частка учасників НПФ вікової групи старше 60 років становила 8,5%, вікової групи до 25 років – 2,3%.

Оптимізація інвестиційного портфеля передбачає забезпечення бажаного співвідношення ризику та дохідності за умов дотримання наступних обмежень. А саме, чинного законодавства щодо включення до інвестиційного портфелю фінансових інструментів та ліміт їх концентрації (так звана «примусова диверсифікація»). Особливості структури зобов'язань недержавних пенсійних фондів, яка залежить від статеві-вікового складу учасників, адже чим вища питома вага учасників передпенсійного віку, тим вищою має бути частка високоліквідних активів для використання пенсійних заощаджень [7]. Індивідуальні переваги інвестиційних керуючих компанії з управління активами НПФ із метою узабезпечення портфеля.

Для захисту від втрат, збереження та примноження активи НПФ інвестуються у різні фінансові інструменти. На початок 2016 року активи НПФ були інвестовані в державні та корпоративні облігації, в акції українських емітентів, в грошові кошти, розміщені на депозитах банківських установ, в банківські метали, об'єкти нерухомості.

Станом на 30.06.2016 переважними напрямками інвестування пенсійних активів стали депозити в банках (40,1% інвестованих активів), цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (38,9%), облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (11,0%), акції українських емітентів (1,3%) [6].

Одним із основних якісних показників, які характеризують систему НПЗ, є сплачені пенсійні внески. Сума пенсійних внесків станом на 30.06.2016 р. становить 1847,8 млн грн., збільшившись протягом дванадцяти місяців на 0,1% (2,2 млн грн.). Порівняно з 30.06.2014 р. сума пенсійних внесків станом на 30.06.2015 р. збільшилася на 7,1% (122,8 млн грн.).

У загальній сумі пенсійних внесків станом на 30.06.2016 р. 95,5%, становлять пенсійні внески від юридичних осіб, на яких припадає 1763,9 млн грн.

До основних причин недостатнього розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні можна віднести:

- низький рівень дохідності пенсійних активів;
- законодавчу неврегульованість окремих питань діяльності ринку недержавного пенсійного забезпечення;
- низький рівень довіри населення до недержавного пенсійного забезпечення, банківської системи та інших фінансових установ;
- недостатню зацікавленість роботодавців у фінансуванні недержавних пенсійних програм для працівників;
- низький фінансовий рівень спроможності громадян для участі у системі недержавного пенсійного забезпечення;
- обмежений вибір фінансових інструментів, придатних для інвестування в них пенсійних коштів, унаслідок відставання розвитку ринку капіталу від потреб інституційних інвесторів;
- низький рівень роз'яснювальної роботи щодо змісту та ролі системи накопичувального пенсійного забезпечення в суспільстві та недостатність її фінансування.

Усунувши ці причини, а також здійснивши низку заходів нормативно-правового та організаційного характеру, можна суттєво стимулювати подальший розвиток ринку недержавного пенсійного забезпечення.

Отже, для того щоб недержавні пенсійні фонди справляли реальний вплив на розвиток національної економіки, необхідні такі передумови:

- розвинутий фінансовий ринок;

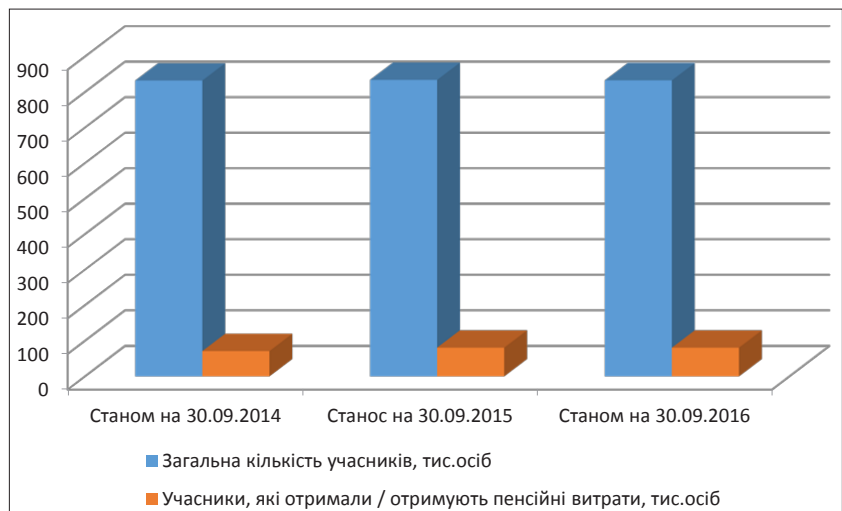

Рис. 1. Динаміка кількості учасників недержавних пенсійних фондів

Джерело: складено автором на основі [6]

- достатня кількість цінних паперів підприємств реального сектора;
- наявність фінансових інструментів належної кількості та якості;
- прогнозована політика держави.

Висновки із проведеного дослідження. Провівши аналіз основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів, варто відзначити, що розвиток недержавного пенсійного забезпечення перш за все залежить від потенційних та фактичних учасників системи, їх фінансових можливостей. Також достатньо суттєвий вплив на розвиток недержавного пенсійного забезпечення має здатність недержавних пенсійних фондів ефективно управляти залученими коштами, з метою їх збереження та помірною примноження шляхом інвестування в надійні, ліквідні та прибуткові активи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 15 грудня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 47–48. – С. 372.
2. Бородіна Н.З. Розвиток недержавного пенсійного забезпечення в Україні [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi.../cgiirbis_64.exe

3. Гошовська В.А. Недержавне пенсійне забезпечення як нова парадигма соціальних гарантій в Україні / В.А. Гошовська // 36. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 30 січня 2003 р. / Міжвідомча комісія з питань фінансової безпеки при РНБОУ, Українське агентство фінансового розвитку. – К., 2003. –162 с.

4. Котляр Д. Недержавне пенсійне забезпечення в ЄС: корисний досвід та можливі висновки для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_d=135&iar_id=126&as=2/.

5. Мединська Т.В. Недержавне пенсійне страхування в Україні: стан, перспективи розвитку і особливості оподаткування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fkd.org.ua/article/viewFile/25165/22616>

6. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.09.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/NPF_III_kv%202016.pdf

7. Ткаченко Н.В., Шабанова О.В. Удосконалення науково-методичного підходу до оптимізації інвестиційного портфеля недержавних пенсійних фондів // Фінанси України. –2016. –№ . 1. – С. 80–98.

РИНОК ПОХІДНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ DERIVATIVES MARKET IN UKRAINE

У статті здійснено аналіз сучасного стану українського ринку похідних цінних паперів. Виявлено основні тенденції та структурні особливості українського та світового ринку похідних цінних паперів. Виявлено основні проблеми розвитку українського ринку похідних цінних паперів.

Ключові слова: похідні цінні папери, деривативи, форвард, ф'ючерс, опціон.

В статті проведено аналіз сучасного стану українського ринку похідних цінних паперів. Виявлено основні тенденції та структурні особливості українського та світового ринку похідних цінних паперів.

бумаг. Виявлені основні проблеми розвитку українського ринку похідних цінних паперів.

Ключевые слова: производные ценные бумаги, деривативы, форвард, фьючерс, опцион.

The article analyzes the current state of the Ukrainian derivatives market. The main trends and structural features of the Ukrainian and world derivatives market were revealed. The main problems of development of the Ukrainian derivatives market were revealed.

Key words: derivatives, forward, futures, options.

УДК 336.764.2:339.9

Хвостенко В.С.

к.е.н., доцент кафедри фінансів
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання, що характеризуються високою волатильністю цін, відсоткових ставок, курсів валют суттєво зростають фінансові ризики суб'єктів господарювання. Тому управління ризиками є одним з найважливіших завдань фінансового менеджменту, від вирішення якого залежить стійкість фінансового стану окремого суб'єкта економічних відносин, а також економіки країни в цілому. Стан світової економіки доводить, що розвиток ринку похідних цінних паперів та вдоско-

наленням його державного регулювання є дуже актуальним завданням в сучасних умовах господарювання.

Інструменти ринку похідних цінних паперів через операції хеджування виконують важливу функцію мінімізації фінансових ризиків і активно використовуються в цих цілях на світових ринках похідних фінансових інструментів. Тому розвиток українського ринку похідних цінних паперів є пріоритетним напрямом фінансової політики держави.